talpa buvo lO m ilgio ir, matyt, naudota ūkiniams poreikiams. Antrasis pastatas stovėjo 9O° kampu pirmajam pastatui. Pastatai turėjo būti rentininiai, netinkuoti, nes jų aplinkoje visai neaptikta molio tinko.

Gyvenvietės kultūrinaime sluoksnyje ir suartoje dirvoje surasta daugiau nei 5OOO puodų šukių, daug gargažių, šlako, dviejų verpstukų fragmentai, geležinis lazdelinis smeigtukas, 2 peiliai, nemažai gyvulių kaulų ir kitokių radinių. Absoliučią radinių daugumą sudaro keramika. Daugiausia (89,1%) aptikta grublėtosios keramikos. Antrąją grupę sudaro brūkšniuotoji keramika - 6,3%, trečiąją - keramika lygiu paviršiumi - 2,2%, ketvirtąją - gludintu paviršiumi - 2,2%.

Remiantis pirmų dviejų sezonų metu aptiktais radiniais ir datuota analogiška medžiaga iš Nemuno vidurupio, Užnemunės piliakalnių ir gyvenviečių, Bakšių gyvenvietę apytikriai galima skirti IV-V a. po Kr.

Birutė Salatkienė

Jurgaičių piliakalnio gyvenvietės tyrinėjimai

1993 metais buvo tyrinėta Jurgaičių piliakalnio (Kryžių kalno), Šiaulių raj., gyvenvietė. Ruošiantis popiežiaus Jono Pauliaus II vizitui Lietuvoje buvo numatyta statyti pakylą mišioms, tiesti įvairias komunikacijas ir tverti tvoras prie Kryžių kalno. Vieta statyboms buvo pasirinkta ant kalnelio į V nuo piliakalnio, už melioracijos griovio. Perkasų vietos pasirinkti nebuvo galima, kasta tik ten, kur suplanuota pakyla ir tvora, numatytas tiesti ryšių kabelis ir lietvamzdis. Pakylos vietoje tai buvo standartinė lOxlO m dy-

džio perkasa, o kitose vietose dėl laiko stokos buvo kasami 0,5 m pločio grioviai. Iš viso buvo ištirtas 310 kv. m plotas, bet dėl perkasų pobūdžio buvo iššvalgytas gyvenvietės plotas nuo melioracijos kanalo iki kelio į Meškuičius. Šis plotas buvo perkastas iš V į R, iš dalies iš P į Š ir ŠR.

Ištiso kultūrinio sluoksnio tyrinėtame plote nebuvo. Toks jis galėjo būti tik pačioje piliakalnio papėdėje, bet ten 15 m į V nuo šlaito yra iškastas melioracijos kanalas. Tyrinėtame plote iš viso aptiktos septynios vietos su kultūriniu sluoksniu, išsimėtę ant viso kalnelio, o viena iš jų, su 40 cm storio degėsių sluoksniu, buvo po asfaltuotu keliu į Meškuičius, einančiu 150 m į V nuo piliakalnio. Galimas daiktas, kad tai atskirų sodybų ar pastatų vietos.

Minėtas kalnelis labai akmenuotas, jo žemės sluoksnių struktūra labai sudėtinga. Po armeniu vietomis buvo minkštas rusvas smulkus smėlis, vietomis stambus žvyras arba molis. Visur daug didžiulių kalkakmenių su fosilijomis, suakmenėjusių koralų ir pan.

Pirmasis plotas su kultūriniu sluoksniu buvo aptiktas 50 m į V nuo piliakalnio šlaito, ties ŠR pakylos kampu. Šioje vietoje kultūrinio sluoksnio storis buvo 15-20 cm. Tai minkštas, rusvas, maišytas smėlis, kuriame buvo aptikta 10 didesnių ir mažesnių duobelių. Jos netaisyklingos formos, nuo 20 cm skersmens iki 40-50 cm dydžio ir 10-30 cm gylio. Jose žemė buvo tamsi, kai kur su angliukais ir degėsiais. Visi šio ploto radiniai aptikti tokiose duobelėse. Tai buvo lipdytų puodų šukės lygiu paviršiumi (kai kurios puoštos gnaibytu ornamentu), molio tinko gabalai, geležinės grandinėlės fragmentas, tamsiai žalio stiklo rantyto karolio pusė, gyvulių kaulų fragmentai, gyvulių dantys, gargažės, akmeninio galąstuvo pusė. Vienintelis apdirbtas titnago gabaliukas rastas ne duobelėje, o kultūrinio sluoksnio apačioje, 40 cm gylyje.

Antrasis plotas, kur pastebėta žmogaus veiklos pėdsakų, buvo apie lO m į V nuo aprašytojo. Tai moliu plūktas židinys, rastas tiesiai po armeniu. Aplink jį nebuvo kultūrinio sluoksnio, jis įrengtas nejudintame, labai akmeningame priemolyje. Židinys apvalus, 45 cm skersmens. Jis atrodė taip: iškasta apskrita apie 25 cm gylio dubens formos duobė, kurios dugne palikta keletas lOx 7x8 cm ir pan. dydžio akmenų. Duobėje - lO cm storio molio sluoksnis, kuris išlygintas rankomis (pasilikę rankų atspaudai). Gali būti, kad į duobę buvo pridėta medžio skiedrų, nes ant molio apatinio paviršiaus yra skelto medžio atspaudų. Židinio pakraščiai apdėti 2Ox15x12 cm ir pan. dydžio akmenimis. Plokščių kalkakmenių pridėta ir toliau nuo židinio, daugiau iš P pusės, bet jie išdėstyti retai. Židinys pilnas didelių lOx7 cm, 8x5 cm ir mažesnių trikampio pjūvio molio tinko gabalų. Tarp jų gulėjo didžiulės anglys, tiesiog suanglėję 6-9 cm skersmens ir 5-7 cm ilgio rąsteliai. Buvo ir mažesnių anglių. Žemė židinyje perdegusi. Joje rasta keletas gyvulių kaulų fragmentų. Ko gero šio židinio paskirtis nebuvo buitinė, jis greičiausiai paruoštas naudoti kokiam nors verslui.

Trečiasis plotas su kultūriniu sluoksniu buvo aptiktas apie lO m į Š nuo pakylos. Jis perkastas P-Š ir PV-ŠR kryptimis O,5 m pločio grioviais. Atrodo, kad jis turėjo būti 35x35 m dydžio. Šioje vietoje kultūrinio sluoksnio storis 3O-5O cm. Po 3O cm storio armeniu buvo lO-3O cm degėsių sluoksnelis, po juo rastas 2O-3O cm maišyto tamsiai rudo smėlio sluoksnis. Degėsių sluoksnyje daug apdegusių molio tinko gabaliukų ir trupinių, gyvulių kaulų ir jų fragmentų, skaldytų apdegusių 5x7xlO cm ir panašaus dydžio akmenų. V ploto dalyje, kur nebuvo degėsių, kultūrinio sluoksnio paviršiuje išryškėjo keletas duobių. Jos skirtingo dydžio nuo 15x 3O iki 3Ox13O cm, 5-15 cm gylio, netaisyklingos, nelygiais dug-

nais. Duobės pilnos degėsių maišytų su smėliu, jose yra molio tinko trupinių, smulkių puodų šukelių, apdegusių akmenų. Tai ne židiniai, bet galbūt vienkartinės ugniavietės.

Degėsių sluoksnis 20 cm pločio ruože, tinko gabalai ir kiti radiniai jame turėtų rodyti, kad čia stovėta pastato.

Ketvirtasis plotas su kultūriniu sluoksniu buvo rastas apie 15-20 m į PV nuo pakylos. Jis buvo perkirstas grioviu ŠV-PR kryptimi, ir jo plotis - apie 20 m. Po 30-35 cm armeniu išryškėjo 15-30 cm storio kultūrinis sluoksnis. Ploto viduryje 13 m pločio ruože viršutinį 5-10 cm kultūrinio sluoksnio paviršių sudaro tokie patys degėsiai, kaip ir anksčiau aprašytame trečiame plote. Degėsiuose buvo molio tinko gabalų ir trupinių, rastas žalvario skardos gabaliukas, puodų šukių lygiu paviršiumi. Degėsių sluoksnis čia rodo buvus pastatą. Po juo, maišytame smėlyje, išryškėjo keletas duobių. Jų dydis - nuo 25-30 cm iki 50-100 cm, o gylis - nuo 10 iki 25 cm. Duobės netaisyklingos, nelygiais dugnais. Vienose rasta šiek tiek degėsių, kitos išsiskiria tik tamsesnėmis dėmėmis. Matyt, tai suirusios organikos liekanos.

Penktasis kultūrinio sluoksnio plotas aptiktas tiesiog ant melioracijos kanalo V kranto, apie 25 m į PR nuo pakylos. Jis buvo perkirstas tvoros griovio iš V į R ir yra apie 10 m ilgio. Po 40 cm storio armeniu čia buvo 10 cm degėsių sluoksnis, kuriame rasta daug gyvulių kaulų, smulkių puodų šukių ir molio tinko trupinių. Po šiais degėsiais dar buvo apie 20 cm maišyto tamsaus smėlio sluoksnis, kuriame taip pat rasta kaulų ir šukių. Tačiau šioje vietoje degėsių sluoksnis nebuvo toks ryškus - jis gerai atsiskyrė nuo kitų sluoksnių.

Šeštasis kultūrinio sluoksnio plotas, o tiksliau - neabejotinai sudegusio pastato liekanos, buvo aptiktas po asfaltuotu keliu, einančiu pro Kryžių kalną į Meškuičius, apie 100 m į V nuo pilia-

kalnio. Ryšininkai, tiesdami kabelį, kelio pusėje iškasė duobę šulinėliui ir ten, po kelio sankasa, 1 m gylyje buvo atkastas 60 cm storio labai juodų degėsių sluoksnis. Degėsių buvo dar už 3,5 m į V nuo kelio, o toliau jau buvo dirva, kuri nekasinėta. R kelio pusėje degėsių sluoksnis buvo 40 cm storio, bet ten jis maišytas su smėliu. Į R nuo kelio šis sluoksnis dar tęsėsi 4 m, vis šviesėdamas. Degėsiuose rasta apdegusių akmenų ir molio tinko gabalų, gyvulių kaulų. Po degėsiais dar buvo apie 20-30 cm storio maišyto smėlio sluoksnis bet be degėsių. Šioje vietoje degėsiai neabejotinai rodo sudegusio pastato vietą.

Septintasis plotas su kultūriniu sluoksniu taip pat buvo prie melioracijos griovio (kanalo) kranto, 25 m į Š nuo penktojo ploto. Per šį plotą iš V į R nuo pakylos buvo kasamas griovys lietvamzdžiui. Jame, po velėna, apie 5 m į R nuo pakylos, atkastas plonas, 3-4 cm storio degėsių sluoksniukas, kanalo link vis storėjęs (storiausia vieta 30 cm). Šioje vietoje ir armuo buvo labai juodas, susimaišęs su degėsiais, kuriuose rasta labai daug, žymiai daugiau negu kitose vietose, skaldytų 3x5x7 cm, 7x2x3 cm ir panašaus dydžio akmenų, didesnių apdegusių molio tinko gabalų, puodų šukių. 4 m į V nuo kanalo krašto, 50 cm gylyje, degėsių sluoksnio apačioje, griovys perkirto židinį, kurio kraštai buvo sutvirtinti moliu. Židinio plotis - 1 m, abu jo kraštai - lygiagretūs. Moliu sutvirtinti židinio kraštai buvo 15 cm pločio ir 10 cm storio. Židinio gylis 10-15 cm, dugnas moliu neplūktas. Kraštų molis korėtas, perdegęs iki raudonumo. Židinyje ir aplink jį labai daug perdegusių akmenų, gyvulių kaulų, dantų, net kumeliuko kanopa. Be to, čia buvo rasta nedidelių šlako gabaliukų, geležinis S raidės pavidalo kabliukas. Po degėsiais visur buvo apie 15-20 cm storio maišytos žemės sluoksnis, kuriame taip pat rasta angliukų, šiek tiek molio trupinių, bet nerasta nei kaulų, nei

puodų, nei šukių. Židinys ir degėsiai šiame plote rodo, kad ir čia stovėta sudegusio ir nebeatstatyto pastato.

Iš viso 1993 m. Jurgaičių piliakalnio gyvenvietėje buvo aptiktos septynios vietos su kultūriniu sluoksniu, iš kurių keturiose būta pastatų. Jų vietose rastoji keramika ir kiti radiniai gyvenvietę leistų datuoti I tūkst. po Kr. pabaiga - XIV a.

1993 metų tyrinėjimai parodė, kad gyvenvietės plotas yra didesnis negu anksčiau manyta. Būtina praplėsti saugomą šio paminklo plotą. Antra vertus, statybų jos teritorijoje tikriausiai bus ir ateityje, todėl būtina neatidėliojant visiškai ištirti visą gyvenvietę, kol ji dar mažai suardyta.

Birutė Salatkienė

Lieporių gyvenvietės tyrinėjimai

Lieporių gyvenvietė yra P Šiaulių miesto pakraštyje. Ji buvo surasta 1991 m. rudenį, ieškant Lieporių kapinyno ribų. Gyvenvietė išsidėsčiusi šalia kapinyno esančioje kalvelėje, Lieporių kaimo gyventojų daržuose, V kelio Šiauliai-Kelmė pusėje bei naujojo miesto rajono - Gytarių - likusiame 30 ha neužstatytame plote, esančiame 150 m į Š nuo kapinyno. 1993 m. padarius aerofotonuotrauką paaiškėjo, kad nauji namai, supantys šį plotą iš Š, V ir P, pastatyti jau gyvenvietės teritorijoje, o plentas kerta ne tik gyvenvietę, bet ir kapinyną. Be to, R plento pusėje, apie 800 m į P nuo pirmosios, iš lėktuvo pastebėta antra gyvenvietė. Apžiūrėjus šią vietą, žemės paviršiuje rasta grublėtos keramikos, gargažių, akmeninių trintuvų ir pusė akmeninio kirvelio.